

شماره جلسه: ۱۶۴ درس خارج فقه آیه الله نجفی رحمته الله علیه تاریخ: ۱۴۰۴/۰۲/۱۵ دوشنبه

مقرر: مصطفی اله دادی

موضوع عام: مسائل مستحدثه موضوع خاص: بورس و اوراق بهادار موضوع اخص: (۱۷)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حکم خرید و فروش سهام

برخی از فقها رحمته الله علیه فرموده‌اند: اگر اموال و دارایی‌های شرکت سهامی عام به طور مشاع سهم‌بندی و در بورس فروخته شود و سایر شرایط صحیح بودن معامله رعایت گردد (مانند معلوم بودن قیمت و نوع، مقدار، اوصاف و خصوصیات دارایی‌های واگذار شده برای خریدار و فروشنده) چنین معامله‌ای اشکال ندارد و صحیح است. دارایی‌های این شرکت اعم از دارای‌یهای ثابت مانند زمین، ساختمان، ابزارآلات و همین طور دارایی‌های در گردش مانند مواد اولیه و محصولات تولید شده و نیز مطالبات شرکت سهامی از اشخاص حقیقی و حقوقی است.^۱

باید گفت: بیان فوق ناتمام است چرا که طبیعتاً آنچه در تابلوی بازار بورس قرار می‌گیرد به این تفصیل نیست و چه بسا امکان‌پذیر هم نباشد. ولی اگر اجمالِ دارایی‌ها معلوم باشد و به شکل مشاع بین سهامداران تقسیم شود، همین مقدار در صحت معامله کفایت می‌کند. توضیح اینکه اگر بخواهیم بیان ایشان را بپذیریم - که باید دارایی‌ها به تفصیل معلوم باشد - حتی خرید و فروش چیزهای عادی هم با مشکل مواجه می‌شوند و اگر بنا باشد در هر معامله‌ای تفصیل

۱. توضیح المسائل جامع مطابق با فتاوی حضرت آیت الله العظمی حاج سید علی حسینی سیستانی، ج ۴،

و جزئیات کالاها معلوم شود بسیاری از معاملات تحقق نمی‌یابند.

از طرفی دیگر هم بحث از بازار بورس با معاملات عادی متفاوت است. چه بسا برخی از دارایی‌ها و دیون یک شرکت جزو مسائلی امنیتی آن محسوب می‌شوند که افشای آنها شرکت را به مخاطره می‌اندازد. بلکه همین مقدار که اجمالاً دارایی‌ها معلوم باشد در صحت معامله سهام آن شرکت کفایت می‌کند.

ایشان در ادامه می‌فرماید: البته، فعالیت شرکت سهامی نباید مشتمل بر ربا یا تولیدات حرام باشد؛ همچنین خریدار سهام نباید به مدیر عامل و هیأت مدیره شرکت سهامی برای اداره امور شرکت، اذن یا وکالت در مورد مقررات خلاف شرع دهد. چنین بیانی تمام بوده و پذیرفتنی است. در مسأله دیگر می‌فرمایند: در معاملات سهام بورس، هرچند قیمت بازاری سهام در زمان معامله معلوم بوده و معامله به این لحاظ غرری نیست، ولی چنانچه نوع دارایی‌های مورد معامله در فروش سهام از نظر مقدار و اوصاف و خصوصیات آنها به تفصیل در هنگام معامله معلوم نباشد، صحیح بودن خرید و فروش سهام از این جهت محل اشکال است و مراعات مقتضای احتیاط در مورد آن ترک نشود.^۲

منظور از معلوم بودن سهام، دانستن اموری مانند نوع و مقدار و اوصاف داراییهای ثابت همچون زمین، ساختمان، دستگاه‌ها و ماشین آلات و وسائل نقلیه و همین طور دارایی‌های در گردش مانند مواد اولیه خام و محصولات تولید شده و مقدار آنها و نیز مطالبات و بدهکاری‌های شرکت در زمان معامله سهام می‌باشد. برای تقریب به ذهن مثالی ذکر می‌شود: اگر فردی وارد یک فروشگاه مواد غذایی شود و به صاحب آن ابراز دارد که حاضر است تمام یا بخش مشاع از سرمایه وی را خریداری نماید و فرض کنید قیمت عادلانه و کارشناسی تمام یا آن بخش مشاع کاملاً برای طرفین معلوم باشد، ولی خریدار در هنگام معامله به تفصیل نداند چه نوع کالاهایی در مغازه وجود دارد، یا اینکه نوع آنها را بداند، ولی نداند از هر کدام چه تعداد یا چه مقدار و با چه کیفیتی وجود دارد، چنین معامله ای باطل است، هرچند بتواند بعد از معامله با بررسی اجناس یا مراجعه به

۲. توضیح المسائل جامع مطابق با فتاوی حضرت آیت الله العظمی حاج سید علی حسینی سیستانی، ج ۴،

اطلاعات ثبت شده از اجناس مغازه، از آن اطلاع پیدا کند و این حکم به صورت احتیاط لازم، در معاملات سهام نیز جاری است. نیز معمولاً در معاملات رایج سهام، شرط مذکور - معلومیت تفصیلی دارایی‌ها در بازار بورس - رعایت نشده و تفصیل مقدار و اوصاف کالاها هنگام معامله برای طرفین معلوم نیست. لذا باید احتیاط کرد و چنین معامله‌ای را انجام نداد.

در نقد این بیان باید گفت: اینکه تفصیلاً باید دارایی‌های شرکت سهامی در بازار بورس معلوم باشد خود اول الکلام است. یعنی تفصیل لازم نیست بلکه معرفت اجمالی هم کفایت می‌کند؛ چنانچه در بسیاری از معاملات ساده - مثل خرید تعدادی هندوانه بوسیله مشاهده و بدون تعیین وزن آنها یا خرید پارچه بوسیله مشاهده و بدون دانستن جزئیاتش - هم رایج است و کسی آنرا باطل نمی‌داند.

نکته‌ای که در اینجا قابل مطرح است آن است که دارایی‌های شرکت منحصر به اموال مذکور نمی‌باشد بلکه افزایش یا کاهش قیمت سهام یک شرکت هم در شمار آنها قرار دارد و نیز منحصرأ قیمت سهام به نحو مالکیت مشاع دارایی نیست، بلکه ممکن است یک سهام طالب داشته باشد لذا افزایش قیمت پیدا کند یا یک سهام خرید و فروش آسانی داشته باشد که موجب افزایش قیمت آن بشود. لذا این ویژگی‌ها هم در ارزش سهام تاثیرگذار است و فقط منحصر به دارایی‌های شرکت‌ها نیست. در نتیجه این مطلب که «اگر دارایی‌های شرکت سهامی بالتفصیل معلوم نباشد، صحیح بودن خرید و فروش سهام از این جهت محل اشکال است و مراعات مقتضای احتیاط در مورد آن ترک نشود.» ناتمام است. لذا معلوم بودن اجمالی دارایی‌های یک شرکت سهامی در صحت معامله سهامش در بازار بورس کفایت می‌کند.

نکته دیگر در اینجا آن است که چه بسا فتوای برخی فقها در اینکه باید اموال و دارایی‌های شرکت سهامی بالتفصیل معلوم باشد تا معامله بورسی آنها تصحیح شود، از عدم شناخت تفصیلی موضوع بورس و بازار آن ناشی شده باشد. چه بسا اگر این موضوع برای ایشان به روشنی بیان می‌شد فتوای دیگری صادر می‌کردند.